

SAMSUN/KAVAK'TA ÇANTI TEKNİĞİNDE İNŞA EDİLEN ALAGÖMLEK KÖYÜ RAHMIOĞLU MAHALLESİ CAMİİ

EYÜP NEFES*

RECEP GÜN**

Rahmioğlu Quarter Mosque Built with Çanti Technique in Alagömlük Village in Kavak, Samsun

Abstract: Samsun has been understood that it is a very rich region in terms of wooden mosque through publications increased in number in recent years. A great majority of mosques belong to the Republican period while some of these mosques belong to Seljuk, Emirates and Ottoman periods. Rahmioğlu Mosque which hasn't been subject to any publication yet was built during the Ottoman period. The mentioned mosque which has been moved from its location for a few times and its plan has been changed, is roughly similar to the mosques of the Republic period. In this study, we will explain Rahmioğlu Mosque's place among çanti mosques by introducing it.

Keywords: Samsun, Kavak, Wooden (Çanti) Mosques.

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Tarihi ABD. [eyupnefes@omu.edu.tr].

** Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Tarihi ABD. [rgun@omu.edu.tr].

Öz: Son yıllarda artan yayınlar sayesinde Samsun yöresinin ahşap cami bakımından oldukça zengin bir bölge olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu camilerin bir kısmı Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine aitken büyük çoğunluğu Cumhuriyet dönemine aittir. Henüz hiçbir yayında konu edilmemiş Rahmioğlu Camii ise Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. Sonraki dönemlerde birkaç kez bulunduğu yerden taşınan ve planı değişen cami halen genel hatlarıyla Cumhuriyet dönemi camileriyle benzeşmektedir. Bu çalışmamızda Rahmioğlu Camii'ni tanıtarak çantı camiler arasındaki yerini ifade etmeye çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Samsun, Kavak, Ahşap (Çantı) Camiler.

Giriş

Çantı camiler, Anadolu'da çokça görülen ahşap aksamli camilerden farklı olarak bütünüyle ahşap malzemeye inşa edilmiştir. Çantı tekniği, uzun ahşap perdelerin köşelerde geçmeler aracılığıyla birbiri üstüne yerleştirilmesiyle (yığma tekniği) oluşturulan bir yapım şeklidir. Ormanlık alanın bol olduğu Karadeniz bölgesinde başta ev, ambar, serender olmak üzere ihtiyaç halinde camilerin inşasında da bu teknikten istifade edilmiştir. Çantı camiler konusunu sanat tarihinde ilk kez gündeme getiren kişi E. H. Ayverdi'dir. Ayverdi, Batı Karadeniz yöresinde tamamen ahşap malzeme ile inşa edilen camileri "Çandı Camiler" başlığı altında incelemiş ve kendi döneminde söz konusu camilerin önemsiz görülerek kaderlerine terk edildiklerini ve yavaş yavaş yok edildiklerini tespit etmiştir.¹

Son yıllarda artan yayınlar sayesinde Samsun yöresinin ahşap cami bakımından oldukça zengin bir bölge olduğu anlaşılmıştır.² Söz konusu camilerin bir kısmı Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemine aittir. Yapım tarihleri eski olan bu camilerle ilgili epeyce yayın yapılmış ve bu camilerin büyük bir kısmı Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından tescillenmiştir. Hatta bazı camilerin restorasyonu gerçekleştirilerek muhafaza altına alındıkları görülmüştür. Yöredeki ahşap camilerin büyük çoğunluğunu oluşturan camiler ise Cumhuriyet

¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (Ertuğrul, Osman, Orhan Gaziler, Hüda vendiğar ve Yıldırım Beyazıt 630-805 (1230-1402) I*, İstanbul, 1989, s. 121.

² Konu ile ilgili geniş bilgi için kaynakçada ifade ettiğimiz yayınlarımıza bakılabilir.

dönemine aittir. Genel olarak sade ve mütevazı nitelikteki bu camiler ise göz ardı edilmiştir. Yakın zamanlarda yöredeki ahşap camilerle ilgili yaptığımız incelemelerde söz konusu camilerin bir kısmının taşındığına yahut yıkılarak yok edildiğine şahit olduk. Sözelimi Salıpazarı Yenidoğan Köyü'ndeki ahşap cami yerinden sökülme suretiyle Ladik'te turistik amaçlı kurulan Ambarköy'e nakledilmiştir (Resim 1, 2). Yine Terme/Karacalı Köyü Yenikaracalı Camii ise yıkılarak yok edilmiştir (Resim 3, 4). Dolayısıyla çantı cami geleneğimizin son ve mütevazı temsilcileri olan yöredeki ahşap camilerin incelenerek kayıt altına alınmasının, çantı cami geleneğimizin gelecek kuşaklara aktarılması adına önemli olduğunu düşünüyoruz.

Alagömlük Köyü Rahmioğlu Mahallesi Camii

Alagömlük Köyü'ne, Samsun-Ankara yolunun 30. km'sinden sonra batı istikametine dönülüp yaklaşık 20 km süren kısmen bozuk asfalt bir yol ile ulaşılmaktadır (Resim 5, 6)³. Köy merkezine birkaç km. uzaklıktaki Rahmioğlu Mahallesi'nde yer alan cami hafif eğimli bir arazi üzerine kurulmuştur. Caminin inşa kitabesi olmadığı gibi ilk inşası ile ilgili net bir bilgi de yoktur. Cami girişindeki 20.04.1986 şeklinde ahşap perde üzerine kazınan tarih, yapının köy merkezinden taşındığı tarihtir. Rahmioğlu Camii ile ilgili bilgilerine müracaat ettiğimiz köyün yaşlılarından Şerif Kıran'ın anlattıklarına göre çok eskiden civardaki Karayusuflu, Karantu, Azaklı, Sarpak (Bayraklı) ve Rahmioğlu köylerinin ihtiyacı üzerine Musa Köprüsü mevkiine ahşaptan bir Cuma camii inşa edilmiş. Bir müddet sonra Karantu Köyü sakinleri camiyi kendi köylerine taşımışlar. Bunun üzerine Alagömlük Köyü sakinlerinden Cavlak Hatip namı bir kişi kendi köyleri için yine ahşap bir cami inşa etmeye karar vermiş. Takriben 250-300 yıl önce civardaki Rumlardan da yardım alarak köyün girişindeki dere kenarına yeni cami inşa edilmiş. Bir müddet sonra (muhtemelen dere taşkınlarında zarar görünce) cami köy merkezinde hafif yüksekçe bir yere taşınmış. Burada yağmur, rüzgâr gibi dış etkenlerden zarar görünce cami tek-

³ Rahmioğlu Camii'ni yerinde incelemek üzere arazi çalışmalarına katılan yüksek lisans öğrencilerim E. .F. Kahveci ve P. Soysal'a teşekkür ederim.

rar biraz aşağıya nakledilmiş. 1986 yılında köy ahşap caminin bulunduğu alana betonarme bir cami yapılmasına karar verilince ahşap cami bir kez daha taşınarak Rahmioğlu Mahallesi'ne getirilmiş. Caminin ilk yapıldığında tavan örtüsü hartama⁴ imiş. Daha sonra alaturka kiremitle kaplanmış. Rahmioğlu Mahallesi'ne taşındıktan bir müddet sonra yapı son kez onarılınca üst örtü, köylülerin Avrupa diye isimlendirdikleri Marsilya tipi kiremitle kaplanmış. Günümüzde caminin bir mihrabı bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise büyük ihtimalle bahsettiğimiz taşınmalar esnasında mihrabın tahrip edilmiş olmasıdır. Bütün bu anlatılanlarla birlikte ahşap perdelerin eskiliği de göz önüne alındığında caminin ilk inşasının dört-beş yıl önce olduğunu tahmin edebiliriz.

Orijinalinde tamamen ahşap malzemeyle mamul yapı, bütünüyle yığma tekniğinde inşa edilmiş olup içten düz tavan, dıştan Marsilya tipi kiremitlerle kaplanmış dört omuz kırma çatı ile örtülüdür. Hafif meyilli bir arazide iki katlı olarak kurulan yapının tabanı, iri taşlar üzerine kirilme usulüyle bindirilmiştir. Yapının doğu cephesinin tabanı zemine oturmuşken, meyilden dolayı, batı cephesi yaklaşık 80 cm. kadar yerden yüksektedir. Zeminin bu kısmındaki boşluklar, perde cephesi hizasında kaba yonu taşlarla örülerek basitçe sıvanmıştır. Bu şekilde oluşturulan caminin alt kısmındaki bu bölüm ardiye vazifesi görmektedir.

İki katlı görünümlü ve içten 6,50x6,50 m. ölçülerinde kare planlı caminin iç kısmı düz ahşap tavanla örtülü, dıştan Marsilya tipi kiremitlerle kaplıdır. Çatının saçakları yaklaşık 80 cm. dışa taşırılarak yapının su almasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Harimi oluşturan meşe ağacından (yörede pelit denmektedir) mamul ahşap perdeler 4 ile 6 cm. kalınlığında ve 15 ile 35 cm. arasında değişen genişliklere sahiptir. Yığma tekniğinde inşa edildiği için üst üste bindirilen ahşap perdeler kızılçık ağacından mamul kavilalarla⁵ sağlamlaştırılmıştır. Alt ve üst katın cephe-

⁴ Köy halkı hartamaya yonga demektir.

⁵ Ahşap parçaları birbirine bağlamak için kullanılan tahta çivi. Bkz. M. Sözen-U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1992, s. 126.

leri sekizer ahşap perde ile oluşturulmuş olup araya yapıyı boydan boya dolanan kat kirişi yerleştirilmiştir (Plan 1, 2).

Caminin doğu cephesinde ilginç bir tasarım söz konusudur (Resim 7, 8, 9, 10, 11). Bu bölümde üst kat yapıdan dışa taşırılarak altta kalan bölümün revakbenzeri bir görünüme kavuşması sağlanmıştır. Kare kesitli sekiz basit ahşap sütunla desteklenen bu bölümün kuzeyi basit bir çitle, doğusu ise bel altı seviyesine kadar tuğla malzemeyle doldurularak kapatılmıştır. Söz konusu bölmenin kuzeydoğu cephesine yerleştirilen basit karakterli bir kapıyla revakbenzeri bu bölüme giriş sağlanmaktadır. Girişin tam karşısında yer alan dikine çakılmış ince tahtalardan mamul muhdes bir kapı ile caminin son cemaat mahalline girilmektedir. Son cemaat mahalli yakın zamanlardaki onarımda tuğla malzemeyle kapatılarak içten sıvanmıştır. Batı ve kuzey cephelerde muhdes iki pencere ile aydınlatılan son cemaat mahallinden harime, kuzey cephenin ortasında yer alan 80 cm. genişliğindeki bir kapı ile girilmektedir. İki eşit geniş ahşap perdenin birleştirilmesinden oluşturulmuş kapının dış yüzeyi tezyinatla kaplıyken iç yüzeyi sade bırakılmıştır. Dış yüzeydeki süslemeler altı sıra dikine dizilmiş zencirek motifi ile oluşturulmuştur (Resim 12). Muhtemelen söz konusu süslemeler caminin ilk yapıldığı döneme aittir.

Harimin içi doğu cephede bir; mahfil katında güney cephede bir, doğu cephede iki ve batı cephede bir olmak üzere toplam beş pencere ile aydınlatılmaktadır. Mihrabın bulunmadığı güney cephedeki minber, batı cepheye bitişik olup mahfil koluna kadar uzanmaktadır. Basit elemanlardan müteşekkil minberin kapı tacı yakın zamanlarda yapılmış olmalıdır. Minber kapı tacında acemice yazılmış yazıda şunlar yazılıdır:

سبحان الله و بحمده سبحان الله العظيم و بحمده استغفر الله عن سنة ١٤١٧

“Sübhânellâhi ve bihamdihî sübhânellâhi'l-azîm ve bihamdihî estağfirullâhe azze sene 1418 (1988)”

Yazıdaki tarihten caminin taşındıktan iki yıl sonra tamir gördüğü anlaşılmaktadır.

U şeklinde harimi dolanan kadınlar mahfiline kuzeyde iki, batıda bir olmak üzere iki ahşap sütun destek vermektedir. 15x15 cm. ebatlarındaki kuzeydeki sütunların alt ve üst kısımları kare ortası silindir biçimindedir. Batıdaki sütun ise basit karakterli olup kare kesitlidir. Mahfilin doğu kolu ise caminin beden duvarına bindirilerek dışa taşırılmıştır. Söz konusu mahfile kuzeydoğu köşede yer alan iskele biçimli bir merdivenle çıkılmaktadır. Mahfil, kuzey ve doğu cephelerin geriye kaydırılarak genişletilmesi suretiyle ölçüleri 9x8 m. ebatlarında boyuna dikdörtgen planlı hale getirilmiştir. Özellikle doğu cephede, caminin alt beden duvarını taşıyacak biçimde genişletilen mahfilin perdeleri kuzey cephenin ortasında bitişmeyince araya dikine ahşap perdeler ilave edilmiştir. Yaklaşık beşer cm'lik yükseltiyle devam eden mahfil kollarından doğudaki güney duvarına bitişirken batıdaki önüne minber geldiği için minber hizasında sonlandırılmıştır. Mahfilin kuzeyinde dört, doğusunda iki ve batısındaki bir olmak üzere toplam yedi kare kesitli basit ahşap sütun çatıya destek vermektedir.

54

OMÜİFD

Değerlendirme

İncelediğimiz cami, her ne kadar Osmanlı döneminde inşa edildiği söylene de, genel hatlarıyla Cumhuriyet dönemi Samsun ahşap camileriyle benzeşmektedir. Zira yörede Osmanlı dönemi ahşap camileri genellikle, derinlemesine bir harim, harimi iki yandan kuşatan revaklar ve harimin önünde yer alan son cemaat mahallinden oluşan bir plana sahiptir⁶. Cumhuriyet dönemi ahşap camileri ise genellikle iki katlı görünümde olup üst katlarında mahfile yer verilmiştir. Rahmioğlu Camii plan bakımından, yörede Cumhuriyet döneminde inşa edilen Salıpazarı Muslubey Köyü Mezarlık Camii, Konakören Köyü Bakacak Mahallesi Camii, Esatçiftliği Köyü Çatak Mahallesi Camii, Muslubey Köyü Bayramyurt Mahallesi Camii, Çarşamba Aşağıkavacık Köyü Cuma Camii, Ayvack Gülpınar

⁶ Bu plandaki yapıları Çarşamba Göğceli Camii, Yayıncılar Köyü Şeyhhabıl Camii, Ordu Köyü Camii, Porsuk Köyü Camii, Kavak Bektemir Köyü Camii, Terme Karacalı Köyü Camii, Ondokuz Mayıs Engiz Camii, Asarcık Akyazı Köyü Döngel Camii, Klavuzlu Köyü Camii ve Alan Köyü Camii'leri örnek verilebilir. Bkz. Yılmaz CAN, *Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler*, İstanbul, 2004, s. 20, 31, 35, 44, 61.

Merkez Camii ve Ardıç Köyü Camii'siyle benzerlik göstermektedir⁷. Öyle anlaşılıyor ki cami taşınma ve yeniden inşa süreçlerinde plan bakımından değişikliğe uğramış ve ilk yapıldığı döneme ait çok fazla bir şey kalmamıştır. Bu durum bize çantı camilerin taşınma sırasında planlarının değiştirilebildiğini göstermektedir.

Rahmioğlu Camii'nde orijinal süsleme, yapının eski dönemlerine ait olduğunu zannettiğimiz harim kapısı dış yüzeyinde görülmektedir. İki ahşap levha şeklinde oluşturulan kapıdaki süslemeler yukarıdan aşağıya doğru altı kuşak şeklinde yüzeye işlenmiştir. Benzer süslemelere yatay kuşak halinde Terme Aşağı Söğütlü Camii (19.yy) mahfil süslemesinde⁸, Çarşamba Porsuk Köyü Camii (1860) sütun başlığında⁹ görmekteyiz. Aynı süslemelere yöreye yakın Trabzon'daki bazı ahşap camilerde de rastlanmaktadır. Bu manada Uzungöl Filak Mahallesi Camii (1813), Çaykara Taşören Köyü Camii (1844), Akdoğan Köyü Kovacık Mahallesi Camii (1825), Taşkiran Beldesi Merkez Camii'lerindeki (1897) mahfil ve müezzin köşklerine zencirek motifi işlenmiştir.¹⁰ Trabzon Of ilçesi Sugeldi Köyü Aşağı Mahalle Camii (1835) mahfil köşkü ve tavan süslemeleri arasında da zencirek motifi dikkati çekmektedir. Bahsettiğimiz camilerdeki inşa tarihleri dikkate alındığında Rahmioğlu Camii'ndeki süslemenin 1800'lü yıllarda yapılmış olabileceğini düşünebiliriz.

Günümüze kadar geçirdiği taşınma ve onarım faaliyetlerine rağmen halen sağlam vaziyetteki caminin kayıt altına alınarak korunması, çantı geleneğimizin gelecek kuşaklara aktarılması adına önem arz etmektedir. Ayrıca yörede varsa çantı tekniğindeki başka camilerin tespit edilerek tanıtılması çantı geleneğimiz adına önemlidir. Bu konuda araştırmacılara büyük görev düşmektedir.

⁷ Eyüp Nefes, *Samsun Yöresindeki Son Dönem Ahşap Camiler*, Samsun, 2009, s. 103.

⁸ Can, *Ahşap Camiler*, s. 54.

⁹ Komisyon, *Samsun Ahşap Camiler*, Ankara, 2011, s. 98.

¹⁰ Mehmet Yavuz, *Çaykara ve Dernekpazarı'nda Geleneksel Köy Camileri*, Ankara, 2009, s. 130.

Kaynakça

- Ayverdi, E. Hakkı, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (Ertuğrul, Osman, Orhan Gaziler, Hüdavendigâr ve Yıldırım Beyazıt 630-805 (1230-1402), I*, İstanbul, 1989.
- Komisyon, *Samsun Ahşap Camiler*, Ankara, 2011.
- Nefes, Eyüp – Gün, Recep, “Giresun Çamoluk İlçesi Sarpkaya Köyü’ndeki Ahşap Sütunlu Bektaş Bey Camii”, *Vakıflar Dergisi*, S. 36, Ankara, 2011, ss. 137-154.
- Nefes, Eyüp, “Çarşamba’da Yıkılmak Üzere Olan Ahşap Camilerden Biri: Paşayazı Köyü Camii”, *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 14, 2010, ss. 285-397.
- _____, “Giresun’da Dolma Gözlü Ahşap Bir Camii: Bulancak Ezeltere Köyü Camii”, *Geçmişten Günümüze Giresun’da Dini ve Kültürel Hayat*, I-II, İstanbul, 2015, ss. 443-450.
- _____, “Giresun’da Yeni Tespit Edilen Bir Ahşap Camii; Çaldağ Beldesi Melikli Mahallesi Tahtalı Camii”, *Dinbilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 3, ss. 187-209.
- _____, “Samsun/Çarşamba Çantı Tekniğinde İnşa Edilmiş İki Ahşap Camii: Ustacalı Köyü Camii ve Kocakavak Camii”, *Vakıflar Dergisi*, S. 38, Ankara, 2012, ss. 155-163.
- _____, “Samsun’da Ahşap Bir Osmanlı Eseri, Ayvacık/Tiryakioğlu Camii”, *OMÜİFD*, S. 28, ss. 151-174. (2010).
- _____, *Samsun Yöresindeki Son Dönem Ahşap Camiler*, Samsun, 2009.
- Sözen M.– Tanyeli U., *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1992.
- Yavuz, Mehmet, *Çaykara ve Dernekpazarı’nda Geleneksel Köy Camileri*, Ankara, 2009.

RESİMLER

Resim 1: Salıpazarı/Yenidoğan Köyü Camii'nin Taşınmadan Önceki Hali.

Resim 2: Salıpazarı/Yenidoğan Köyü Camii'nin Ladik Ambarköy'e Taşındıktan Sonraki Görünümü (http://wowturkey.com/t.php?p=/tr619/Sefer_GIRISEN_DSCF5257.jpg).

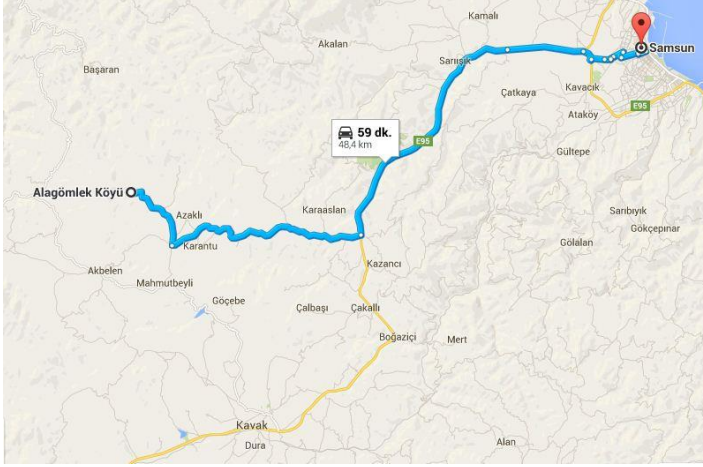

58 *Resim 3: Terme/Karacalı Köyü Yenikaracalı Camii'nin Yıkılmadan Önceki Görünümü.*

OMÜİFD

Resim 4: Terme/Karacalı Köyü Yenikaracalı Camii'nin Yeri.

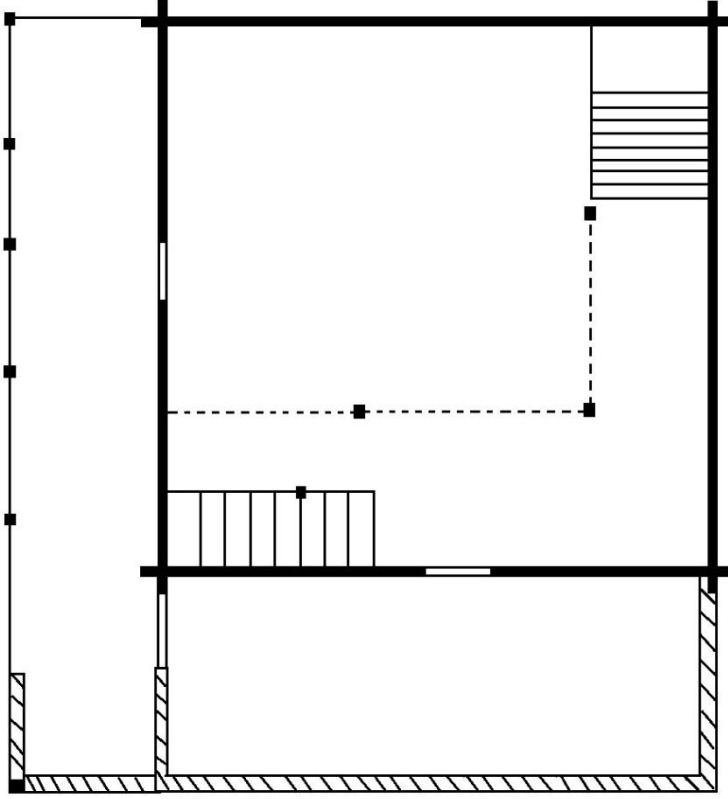

Resim 5: Google Maps'ten Alagömlük Köyü.

Resim 6: Alagömlük Köyü.

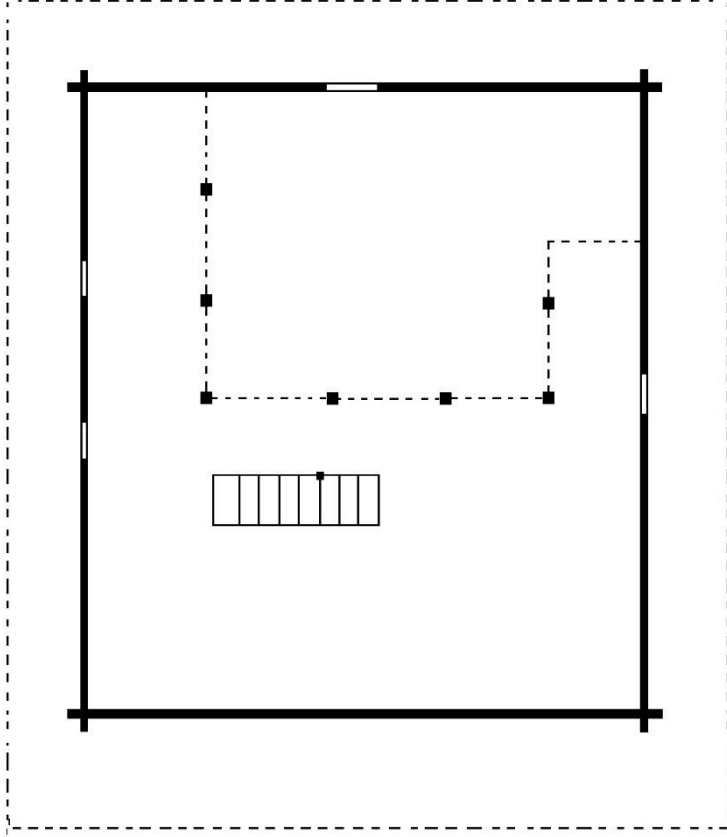
60
OMÜİFD

K

2 m

Plan 1: Alagömlük Köyü Rahmioğlu Mahallesi Camii'nin Alt Kat Planı (NEFES).

K

2 m

Plan 2: Alagömlük Köyü Rahmioğlu Mahallesi Camii'nin Mahfil Kat Planı (NEFES).

Resim 7: Alagömlük Köyü Rahmioğlu Mahallesi Camii'nin Güney Cephesi.

62

OMÜİFD

Resim 8: Alagömlük Köyü Rahmioğlu Mahallesi Camii'nin Doğu Cephesi.

Resim 9: Alagömlük Köyü Rahmioğlu Mahallesi Camii'nin Kuzey Cephesi.

Resim 10: Alagömlük Köyü Rahmioğlu Mahallesi Camii'nin Batı Cephesi.

Resim 11: Alagömlek Köyü Rahmioğlu Mahallesi Camii'nin Mahfilden Harimin Görüntüsü.

64

OMÜİFD

Resim 12: Alagömlek Köyü Rahmioğlu Mahallesi Camii'nin Harim Kapısı.

Resim 13: Alağömlük Köyü'ndeki Çanti Tekniğinde İnşa Edilmiş Ambarlar.

Resim 14: Alağömlük Köyü'ndeki Ahşaptan Mamul Ev.